

**КЫРГЫЗСТАНДАГЫ СОЦИАЛДЫК - ЭКОНОМИКАЛЫК САЯСАТТЫН
ҮЙ-БҮЛӨӨГӨ ТИЙГИЗГЕН ТААСИРИ**

Бул макалада Кыргызстандагы жакыр жашаган үй-бүлөлөрдүн абалы, чет өлкөгө жумуш издеп кеткен үй бүлөлөрдүн минималдуу кирешелери камтылган.

Негизги сөздөр: жетишпеген жашоо, жакыр үй-бүлөлө, мигранттар, алардын кирешелери.

**THE POLICY INFLUENCE OF KYRGYZ SOCIAL-ECONOMICAL STATE TO A
FAMILY**

In this article is written about the position of poor families in Kyrgyzstan which has gone for work to the foreign country for their proceeds.

Keywords: failure, and poor families, workers and their incomes.

Өзүнүздөргө маалым-биз адаттан өнүүгүү, өнүгүш керек деген суроолор менен жашап келе жатабыз. Жашоо чөлкөмү, ойлонуу усулдары, жашоо шарттары күндөн күнгө өзгөрүп мурункудан кыйла айырмалуу мүнөзгө ээ болуп жатат. «Устаранын мизинде оодарылган дүнүйө» дегендей оомалуу төкмөлүү заманды баштан кечирүүдөбүз.

Приоритетүү тармактагы эң орчундуу ири социалдык экономикалык проблемаларды чечүү программалары мындай пландын өзөгүн түзүүгө тийиш. Азыркы кадимки көнгөн абалда жашоо мүмкүн эмес, ошол себептүү өнүгүүнүн жаңы жолун тандоо үчүн кечиктирилгис түрдө ар бир инсан, ар бир улут өзүнүн жошоо өрнөгүн тандап, заманбап кыймыл аракеттерге өтүүсү мезгилдин өктөм талабы болуп бара жатат. Мамлекеттик түзүлүштө аныктоо маселеси дагы ушул доор ченемдүү негизге байланмагы боло турган иш. Эки жолку элдик революциядан кийин бийлик башындагы адамдар гана алмашкан менен коомдук саясий система, чарба жүргүзүү, идеология, адистик саясат өзгөргөн жок, жоо оңолуп кетпеди. Саясий туруктуулук жок кезде, сырткы күчтөрдүн кийгилүүшүсү менен шашылыш жүргүзүлгөн конституциялык реформа өзүнү актаган жок. Акыркы жылдары адам укугу, сөз эркиндиги, дин эркиндиги, демократия, көп партиялуулук, гендердик саясат, жеке менчик, рынок деген сыяктуу батыштан ооп келген жашоо эрежелери кыргыз кыртышына өнүгүп кеткен жок. Приоритетүү экономика тармактарын жаңылап структуралык кайра түзүүлөрдү өз убагында жүргүзүүгө түткү берүү максатын көздөгөн тармактык пландарга айрыкча көңүл буруу талап кылынат. Мындай пландын дагы бир маанилүү жери өздөрүнүн узак убакытка эсептелген мудоолорун аныкташ үчүн аны жеке менчик фирмалар менен ишкерлер да пайдаланышы мүмкүн. Кылымдар менен миң жылдыктар тогошкон тарыхый коомдо Кыргызстан үчүн дал мына ушундай план анализдөөдө гана социалдык экономикалык жактан өйдөлөп өсүп өнүгүшүнүнүн өздүк модели болуп калмак. Базар экономикасында өнүрүштүн өнүгүүсү баалар менен айлык акылардын эркин болушуна негизделет. Айыл чарбасы, тамак аш жана жеңил өнөр жайы сыяктуу түпкүлүктүү тармактарды колго алуу менен мамлекет бул процесстин ийгиликтүү жүрүп кетишине эң жакшы жардам бериш керек. Ошон үчүн орточо мөөнөткө эсептелген социалдык экономикалык өнүгүү программасына менчиктештирүү процессин структуралык кайра куруу менен өндүрүштүк бизнес боюнча иш багытын өзгөртүп түзүү милдеттерине кошоктоп байлоо талапка ылайык.

Биринчилерден насыяларды берүүдө талап кылынган банктык документтер өтө эле көп, жана татаал. Айрыкча айыл жерде менчикти каттоодо же паспорттору жок, биздин өлкөдө алынган насыяны камсыздандыруу мамалекет тарабынан түзүлгөн ишенимдүү атайын иш жүргүзүлбөйт. Атайын кепилдик берген камсыздоочу фонду түзүлгөн эмес. Дагы бир көйгөй мамлекетке ошол эле фермерлер, дыйкандар жана ишкерлер өздөрүнүн өндүргөн азык оокаттарын сатып өткөрүү мүмкүнчүлүктөрү келишимдик негизде каралган эмес. Кандай баада сатуу жөнүндөгү көйгөй дагы эле бар. Ошол эле мезгилде өндүрүлгөн продуктуларды берүүнү мамлекеттик деңгээлде жеңилдетилген шартта өкмөт өзү эле аткарса болор эле. СССР мезгилинде өлкөдөгү алдынкы катардагы өнүкөн социалдык инфраструктурасы калыптанган республика катары сыйлуубуз. Айрыкча алыскы тоолуу райондордун жана чек арага жанаша жайгашкан айылдардын абалы өтө эле зендүү кейиртерлик абалда калууда. Айылдарды ички жана тышкы журт которунун айынан эмгекке жарамсыз карыялар гана калган. Карыялар Кыргыз Республикасынын социалдык фондунун маалыматына ылайык кары адамдардын 92 пайызы жакыр жашашат. Күнүмдүк тиричилик үчүн болгон каражаты аз, орточо эсеп менен 4 миң 166 сом өлчөмдө пенсия алат. Мамлекет ичинде 1 пенсионерге 3 коопсуздук взносун төлөгөн ишкер адам туура келиши керек. Кыргызстанда 1 пенсионерге 1,3 адам гана туура келет.

БУУнун маалыматы боюнча бүгүнкү күндө кыргызстанда 10 жаштагы жана ага чейинки айылда жашаган балдардын 60% ти, ал эми шаарда жашагандардын 54% ти жакырчылыктын чегинде жашашат. балдардын жакырчылыгы алардын керектүү тамак аш менен жетишерлик нормада тамактанбагандыгы, сабатсыздыгы, түрдүү оруулар менен оруугандыгы, ооруган учурда медициналык учурда жардам алууга мүмкүнчүлүгүнүн жоктугу менен шарталат. мындай балдардын көпчүлүгү көп балалуу үй бүлөлөрдөн, жумушсуздугунан, оорукчан же тапкан акчалары үй бүлө бакканга жетпеген социалдык топту түзөт.

Кыргызстанда 1 миңге жакын толук жетим балдар жашайт. Ал эми балдар үйүндө 11 миңге жакын бала тарбияланып жатат. Тарбияланып жаткан балдардын 89 пайызы социалдык жетимдер.

Таблица 1

Мүмкүнчүлүгү чектелген жарандар

Областары	Проценти
Бишкекте	14%
Чүй областында	25%
Ысык-Көлдө	15%
Нарында	13%
Ош областында	11%

Социалдык өнүгүү министирлиги адистигинин маалыматына караганда өтө жакыр адам болгондо бир айда тапкан акчасы үй бүлө кирешеси жан башына 1350 сомдон ашпаган адам эсептелет. Мындай үй бүлөлөр мамлекеттин каттосуна киргизилип социалдык жөлөк пул алышат. алардын ичинен 355 миңи абдан жакыр жашаган адамдар. Мамлекет жыл сайын 5 млрд. сом социалдык жөлөк пул төлөөгө жумшайт. Социалдык чыгымдардын аябай көптүгүнө байланыштуу мамлекет жылына 7 млрд. сом топтосо 5-6,5 миллиард сомду пенсия, айлык акы, жөлөк пул, ушуга окшогондорго жумшап жатабыз.

Жакырчылык деңгээли калк өтө жыш жайгашкан түштүк райондордо жогору болучу. Азыр деле түштүк жергесинде иш орундары арбын же эмгек акынын көлөмү жетишерлик болуп кеткен жок. Жакырчылыктын кыскарышы эксперттердин айтымында эмгек мигранттары салган акчалардын эсебинен болууда. Ар бир үй бүлөдөн Россия, Казахстанга өтө тың чет өлкөлөргө чейин кетип жатышат. Бирок, бул мамлекеттин социалдык саясаттын натыйжасында эмес, мигранттар иштеп жиберген каражаттардын негизинде бир аз болсо да жакырчылык кыскарууда. Баткен, Жалалабад, Ош областарында ар бир үй бүлөдөн бир

бирден кээ бир учурда 3-4 төн адам кеткен. Ошол үй бүлө социалдык жакырчылыктан чыгууда.

Ал гана бир канчалаган атуулардын чиновниктердин кесепетинен, канчалаган жаштарбыз турмуш айынан социалдык- экономиканын начардыгынан чет өлкөгө кетишүүдө Россия мамлекетинде – 2012- жылы 1 миллионго жакын адам подмосквага барып каттоодон өткөндөрү анын 90 % жумуш издегендер. Бул жыл өткөн жылга салыштырмалуу 20 миң адамга көп болгон.

1) Көбү курулуш

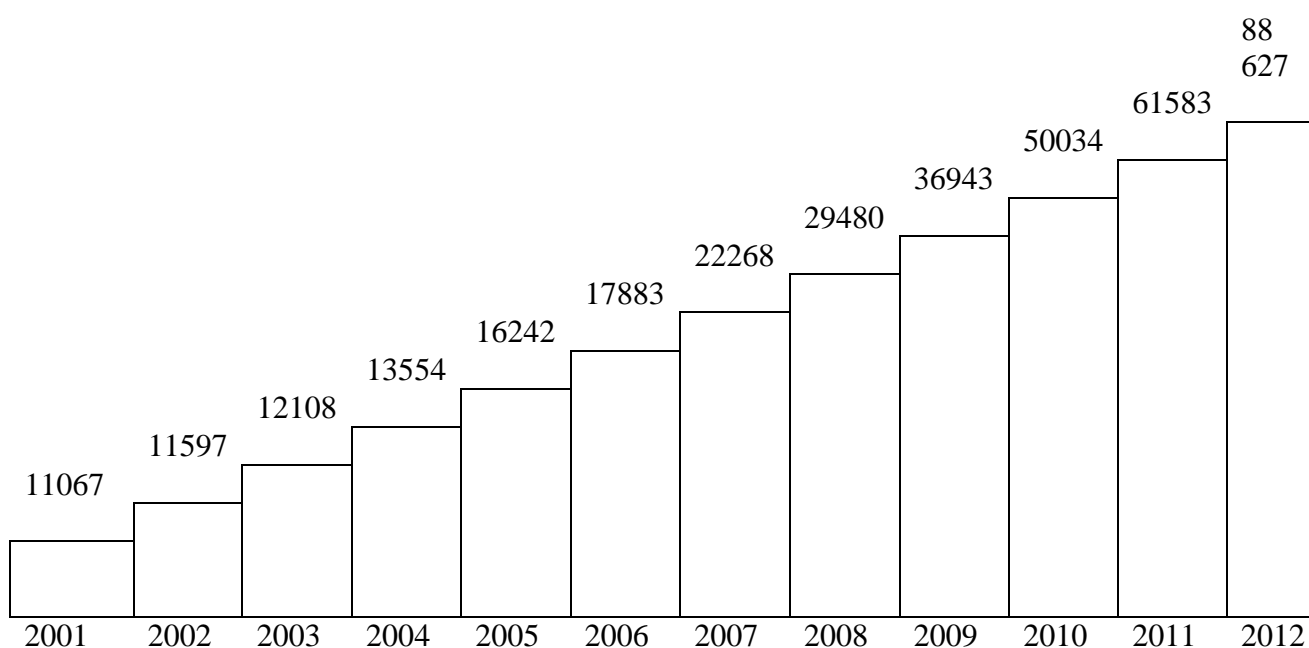
2) Өндүрүштүк ишканалардын жумуштары (мисалы, кондитердик, нан жабуучу кичи ишканалар)

3) Кызмат көрсөтүү чөйрөсүнө көрсөтүлгөндөр 600-миң киши мекемеде эмес колдо иштегендер. Алар патент аркылуу иштегендер потентке төлөнгөн акчанын суммасы 1,4 млрд. рубльга барабар. Жылына кырк миңден ашуун адам чет өлкөдө. Ал эми көбү Россиянын жарандыгын алуу менен көчүп кетишүүдө. Эл чачылып үй бүлө запкы тартууда, балдарда кароосуз калууда. Булар айтылгандын үчтөн бири, көбү легалдашуудан өткөн эмес.

Кыргызстанда жакырчылык деңгээли 31,7 пайызды түзөт. Адамдын (киши) болгон керектөөсү эң аз дегенде 986 сомдон ашпаган. 2012-2013- жылда Улуттук статистика комитетинин соңку аныктамасына караганда 1 адамдын минималдуу керектөө бюджетти 4411 сом чыкса акынын орточо көлөмү 7 миң 350 сом болууда.

Кыргызстанда – Борбордук Азия регионунунда түрдүү маселелерди комплекстүү маселелерди чечүүгө келгенде өзүнүн өзүнчө орду бар Республика. Экономикалык, диний-экстремизим, терроризим, чек ара, темир жол, аба байланышы, ж.б. түйүндүү маселелерди жөнгө салууда Кыргызстан интеграциялык аянтча болууга шарты бар. Бирок биз бул мүмкүнчүлүктү колдоно келе албай жатабыз. Экономикалык өсүш үчүн биринчи иретте элибизде тынчтык, ийкемдүү иштей турган мыйзамдар керек. Биз жеңилдетилген салык системасы жакынкы жылдарда Кыргызстанда социалдык - экономикалык өнүгүү стратегиясына негиз болуп жакырчылыкты кыскартууга жана экономикалык өсүшкө өбөлгө түзүү.

Бирок бюджет канчалык өспөсүн акча эч качан жетишпейт. Акыркы 20 жылда Кыргызстандын бюджетти дайым дефицит менен жабылууда. Ошого өкмөт жыл сайын тышкы карыз алып жашап жүрөт.

Сүр. 1. КР бюджетинин чыгымдары

Анализ берүүдө мамлекеттик бюджеттин абалы төмөнкү көрүнүшкө ээ.

2001-жылы 11067 % өссө

2005-жылы 17883 % өссү

2012- жылы 88627 % ке чейин өзгөрүлүш алып келди.

Кыргыз Республикасынын мамлекеттик секторунун көрсөтүлгөн агымдары, бюджет кирешелердин деңгээлине туура келбейт. Бюджет кирешелери менен чыгашалары айкалыштыгы менен төмөнкү иш аракеттерди турмушка ашыра алабыз:

1. Агрардык сектордо жеке менчик чарбаларды бизнес инкубация уюштуруу менен өнүктүрүү зарыл.

2. Кыргызстан менен саясий-экономикалык жактан бекем байланышта болуунун өзү региондогу маселелерди оңунан чечүүгө өбөлгө түзүүгө кызыктар тараптар билгендей деңгээлге чыгышыбыз керек.

3. Жергиликтүү социалдык- экономикалык өнүгүүнүн программаларын ишке ашыруу.

4. Мамлекет социалдык ишмердиги жарандын өзү жана үй бүлөсү үчүн экономикалык жыргалчылыкка өзү жетишүүгө болгон экономикалык эркиндигине жол бербөө.

5. Мамлекет жетим балдарды жана ата- эненин камкордугунан ажыраган балдарды багууну, окутууну камсыз кылуу.

6. Эркин экономика соода аймагын мыйзам чегинде карап калыптандыруу.

7. Эмгек мигранттар жалпы дүң продукциянын 3.1 бөлүгүн берип жаткандыгына карабастан бул каражаттар өндүрүшкө салынбай, аш тойлорго, үй, машинелерге ж.б. майда майнапсыз иштерге жумшалып жаткандыгынан бул маселелерге мамлекет маани берүүсү зарыл.

8. Кыргызстандын өзүнөн чыккан чийки сырндорду (эт, сүт, пахта, жүн) айыл чарбаларды

9. Продукцияларды кайра иштетүүчү ишканаларды куруп, элдерди иш менен камсыз кылып социалдык - экономикалык жагдайын жакшыртуу керек.

10. Сатып-өткөрүү рыногун түзүп, асыл тукум, мал өстүрүү тармагын өнүктүрүү. ветеринардык тармактарын калыбына келтирүү.

Демек, биз Кыргыз Республикасынын бюджетине топтолгон акча каражатын экономдоо менен иштетип, бөлүнгөн акча каражатын туура бөлүштүрүп, ушул иш чараларды бир аз болсо да иш жүзүнө ашыра алсак жакшы ийгиликтерге жетише алат элек.

Адабияттар:

1. Кыргызстан цифраларда.-Б., 2013.

2. Кыргыз туусу Май 2013

3. Закон КР. «О коопарации в республике Кыргызстан» «Свободные горы» 21 Января 1992

4. Концепции экономической политики КР. Вестник правительства

5. Stat. Kg 2013

6. Zpress. Kg 2013